

ël nemis ëd la patria ës mèis-sì av arfissia con soe propòste për N'ORTOGRAFIA PI "DEMOCRATICA" PËR ËL PIEMONTEIS?

**GRAMATICA
PIEMONTESE**
DEL MEDICO
MAURIZIO PIPINO

A SUA ALTEZZA REALE
**MARIA ADELAIDE
CLOTILDE SAVERIA**
DI FRANCIA
PRINCIPESSA DI PIEMONTE

Coma che i disia ël mèis passà, i chërdo che a-i sia tant da cangé ant l'ortografia dël piemontèis. Nen ant ël sens dròlo ëd quaic padanista, che a vorèria di fé n'ortografia italian-a (che peuj, an considerand ij gust ëd j'italian, as podèria ëdcò ciamé "piemontese alle cozze" o "ai quattro formaggi"), ma ant un sens, disoma ... demòcratic.

Diversament da Pinin Pacòt (*Ij Brandé VIII*, 1956), e con tut ël rispet dël cas, a mi am fa propi nen gòde che la grafia dël piemontèis a ariessa a distingue fra:

1. "ai" (che a l'é la preposission "a" giontà a l'articol che, da sol, as ëscriv "ij", coma quand che a së scriv "ai piemontèis"),
2. "a-i" (coma quand che a së scriv "a-i é"),
3. "a-j" (coma quand che a së scriv "a-j lo dis")
4. "aj" (coma quand che a së scriv "aj vëdd").

Pinin Pacòt a notava che "a né smija che costa distinsion a sia pràtica e ciara, e che a peussa nen manché 'd favorì na letura pi fàcila dël piemontèis". Già: la letura. Përchè a scrìve a-i pensava chiel. Mach che ij piemontèis a vorèrio ëdcò scrìvlo, ël piemontèis. E noté che fin-a Pinin Pacòt a l'é dësmentiasse 'd noté che a-i é n'autër "aj" (e a fan singh!): col che ij piemontèis a deuvro a cusiné (o miraco Pinin Pacòt a mangiava an bianch).

Nò, a mi tut sossì am fa propi nen piassi: am fa sgià. A më smija fàit apòsta për fé dj'error; j'istess error che as fan con "se", "sé" e "s'è" e an tra "ce" e "c'è" an italian (për nen parlé 'd "ce n'è"). Mach che për l'italian a-i son milion ëd magister pagà për lòn, për ël piemontèis nò. E i son sigur che, se ël dovràgi dël piemontèis a doveissa spantiesse për dabon, ij pòver "a-i" e "ai"

e "a-j" a farò na bruta fin. E lòn che a-i riva sovens a l'é che "a-j" e "aj" a së scrivo ant l'istessa manera ("a-j vëdd", tanme che "a-j dis"), e l' "aj" a resta an cusin-a.

Sta semplificassion a l'é già na realtà ant la grafia dovrà da la pì part ëd j'autor, e noté che, coma tante creassion "spontanie", a l'é anteligena: a mëscesse a son nen stait ij numer 1. e 2. dla nòta sì dzora, ma ij numer 3. e 4.: che a son ëdcò ij cas, i chërdo, statisticament pì ràir e ansema ij pì dificij da dësserne: la diferensa a sarìa che an 3., "j" a sta për un pronòm oget indiret ("a-j lo dis", visadì "a dis lòn a chiel"), e an 4. "j" a sta për un pronòm oget diret ("aj vëdd", valadì "a vëdd lor-li"). An combinand 3. e 4., j'autor a elimino na distinsion che a l'é malfé da fé për coj ch'a veulo scrìve la lenga e nen tant ciàira gnanca an lenghistica (a l'é nen sigur che oget diret e indiret a sio për dabon categorie valide an tute le lenghe). Ant l'istess temp, an ëscrivend tant "a-j" che "aj" coma "a-j", j'autor a l'han "liberà" la grafia "aj", che a peul esse dovrà senza ambiguità për l'amis, e për ël re dla cusin-a piemontèisa.

E antlora i propon-o a nòsti letor (che an gener ansima a coste question a van a nòsse) ij cangiament ortogràfich che a son elencà sì dapress:

1. ELIMINASSION ëd j'acent an tuti coj cas anté che l'acent a sia:
 - a. nen necessari a la distinsion fonemica;
 - b. nen distintiv;
 - c. nen a la fin ëd la paròla. Për esempi, ël fonema ch'a së scriv "ò" an piemontèis a sarà ancora marca con "ò" (cas a.), e "péss" e "pess", o "Chér" e "cher" as podran distingue (cas b.). E, coma an italian, i seguiteroma a

scrìve "vrità" e "siviltà" (cas c.). Ma i elimineroma j'acent da "página", "silaba", "olimpich", "a vantèria" e via parèj.

2. SEMPLIFICASSION ALOMÒRFICA:

- a. an lenghistica, j'ALOMÒRF a son le variant condissionà d'un midem MORFEMA (che a l'é n'unità 'd significà). Për esempi, noté:
 - i. "ël nemis ëd la patria" (che i son mi)
 - ii. "ël nemis dl'ortografia" (che i son nen mi!)
 - iii. "la nemisa dla patria" (che a esist ancor nen, ma un di a-i sarà)
 - iv. "la nemisa 'd Maria" (chi a l'é-la?)

Èl midem morfema, che i podrio ciamé "Monsù D", a së scriv "èd", "d" e "d" ant ij quatr esempi sì dzora. Ij motiv a son fonetich: quand che un piemontèis a deuv di "nemis ëd la patria" (për esempi, ant la frase ëd tuti ij di "am piass nen lòn ch'a scrìv ël nemis ëd la patria"), a buta, AUTOMATICAMENTE, na cita vocal fra la consonant ch'a ven prima e la "d" ëd Monsù D. Se la parola ch'a-i é prima a finiss con na vocal, ël piemontèis a l'ha nen dabzògn ëd gnun agiut, e a dirà "la nemisa dla patria". Na vocal parèj, ch'a sauta fòra automaticament (senza che col ch'a parla gnanca as n'ancòrza), mach për "giuté", as ciama EPENTETICA. Èl piemontèis a l'é bastansa bondos con j'epentesi (miraco përchè a jè fan nen paghé...): pensé a nòst amis "lè stat" (o "l'èstat?") (Nòddò - nnd) e ai nòst amis "an ëSvissera". Se i seve mach na frisa vejìot (un pò 'd pi che mi), iv arcòrde o i l'ëve, miraco, noté che na vira l'ortografia dl'italian a fasìa l'istess: a së scrivia, për esempi, "in iSvizzera" (se i seve giovo, controlé pura). L'italian a dovrava coma vocal epentetica "i"

përchè, pòvra gent, j'italian a l'han nen na vocal sentral coma la "ë" dël piemontèis.

A l'han cangià soa manera 'd parlé, j'italian? Gnanca për seugn. Ma l'ortografia, maniman che la gent a amprenìa a scrìve la "lenga 'd Dante", a l'é semplificasse. I sai nen se ël piemontèis a fa le drolarie ch'a fa përchè Pinin Pacòt e ij sò amis a l'han codificà l'ortografia an coj temp là, coj ëd "Roma doma". Ma ëd sigur a l'é bastansa tipich ëd le lenghe "deboj", minoritarie, ch'as rabasto anans e soens a son lì për ësciope, d'avèj na grafia bin precisa e atenta al detaj fonetich. Përchè l'idèja daré ëd coj che soens as buto a scrìve na lenga a l'é cola "esse precis e dè scrìve 'coma ch'a parla". A lo fan për fé dël bin, as capiss. Ma a fan pecà, pecà mortal! E a fan n'eror dij pì gròss ch'a-i sia.

Përchè scrìve a l'é NEN parlé. Scrìve a l'é mach na grossera semplificassion ëd na lenga. A së scriv për coj che la lenga a la parlo, nen për ij foresté: sedèsnò a-i son le ortografie fonetich, che a son scientifiche e che a servo... ai padan.

Tuti a son bon a parlé (fin-a ij padan e j'italian), antrant che a scrìve un a deuv amprende, e a costa temp, passiansa e sfòrs. Mej ch'a sia nen tròp malfé, a vè smija?

E antlora? Antlora, "ël nemis ÈD LA patria" a vnirà a esse "ël nemis DLA patria". Nen "am Èsmija", ma "am smija". E passé le ferie "an Svissera", nen "an ÈSvissera". E vòsta vocal epentetica butela pura. Ma an parland, senza sgonfié coj ch'av lesò.

Ancora: ij piemontèis a son nen mach ciapà con le vocaj epentetich, ma minca tant a gionto ansema doi morfema, dzortut se un dij doj a l'é un CLITICH (un morfema cit e debol che a peul nen fé paròla da sol, ma a deuv sté gropà a n'otra). A l'é parèj che ij piemontèis a diso nen "am piassèria CHE A s-ciopeissa, ël nemis ëd la patria, CHE A l'é un fagnan", ma pitòst: "am piassèria CH'A s-ciopeissa" e "CH'A l'é un fagnan". Tut giust: ma perchè scrìvlo?

E antlora basta con "Piemont CH'A bogia"! Scrivoma pitòst: "Piemont CHE A bogia". Che peuj an parland le paròle i-j gionte ansema, am fa piassi. Ma a-i é gnun dabzògn che im lo fase savèj quand che i scrìve (e nen: "quand CH'I scrìve").

I vèdde bin che, se i voroma cangé con deuit la grafia, a-i é tant da travajé. Senza scomodé ël

"Piemunt" dij padanista. (...e adess vardoma un pòch se ij bogianen CHE AM lesò a bogio).

Con riverensa,
ël vòst nemis DLA patria
Mauro Tosco
(mauro.tosco@libero.it)

N.D.D.

As capiss che le nòte dl'amis Tosco, lenghista vajant e avosà an sò ambient, am fan piacè e an mè treuvo d'acòrdi. Temp andarera i l'avìa praticà Genio Aimòne, scrittor vajant e autor ëd doi bej liber e 'd na colaborassion a nòst "Sudor Antich", che, con autèrtanta rason, a arfudava la complicassion ëd le regole an sij "ditongh piemontèis". Pèrtant a scrivia "goand, goal" e via fòrt.

Sòn për di che la codificassion ëd la lenga piemontèisa a l'é nen la mej ch'a-i sia. I chërdo ch'a dipenda dal fàit ch'a l'é stàita realisà an dovrand coma esempi

cola dla lenga fransèisa, che 'd complicassion a 'n n'ha motobin ëd pì che la nòsta. Pensé an vàire manere che, an fransèis, as peul ëscrive ël son "ò": ò, au, eau e via fòrt. Autèr che 'n segn grafich për minca 'n son! Ma dit sòn i veuj arcordé ancor na vira lòn ch'i l'hai già scrìvù milanta vire. An cost moment ëdlica për la lenga piemontèisa, a l'é necessari nen creé 'd complicassion e confusion ëd gnun tipo. Se e quand la lenga piemontèisa a sarà dventà la lenga ufissial dël Piemont con ël dirit al mostragi scolastich, an col moment, e mach an col moment, a dovrà esse creà na comission për esaminé le proposission ëd miorament, decide cole ch'a saran le pì utij e aplicheje. Tnoma donca 'l beuj fin-a a col moment.

Con bon-a pas ëd tuti.

B.B.

PIEMONTE CH'A BOGIA, (pòch, ma a bogia)

E quaic vira a felo bogé a compòrta 'd privo...

A-i é na ca editris, la "Editoriale Giunti" che, ani andarera, a l'avìa publicà 'n liber, "Proverbi piemontesi", firmà da Tino Richelmy e presentà da Mario Sòldati, ch'a l'avìa avù soe sinch minute 'd sucess ant ël sens ch'a l'era stàit catà 'dcò da "La Stampa" për regalelo a dispense ansema al cotidian.

Contut, ës liber a l'avìa scandalisà nen pòch ij piemontèis për la manera ant la qual a l'era stàit ëscrivù. Su col liber a-i era nen nì la lenga piemontèisa, nì un qualsèssia dij lengagi codificà ch'as parlo da ste part. Giusta mach për fé n'esempi, lese sti tre proverbi sernù a cas:

- "Furb cme Garbuja c'u dava da beive ar campane e u vistiva ir campanin"
- "Otobre dzalà - tseneneille trapassà"
- "La plodze di mei de jeun feit balla aveina et mavé fen"

Ant l'otògn dël 2000 a l'é vnune a trové, an nòsta sede, monsù Giancarlo Chiarbonello 'd Rubian-a ch'a l'é presentasse coma rapresentant ëd la "Editoriale Giunti" ch'a l'ha dine che la ca editris a l'avìa intension d'arstampé ij "Proverbi piemontesi" për ël Natal dël 2001 e che, se noi i l'avèisso acetà l'angagg, a l'avria vorsù ch'i butèisso a pòst ël piemontèis ëd col liber. Noi i l'oma acetà l'angagg con l'intèisa che 'l travaj a dovìa esse pront për lè stèmber dël 2001.

A passa stèmber e a passa otober senza che gnun a sia fasse viv e, a november, dòp ëd na serie d'arseiche telefòniche, i soma vnù a savèj che tut a l'era sospèis perchè monsù Chiarbonello a l'avìa avù 'd problema 'd salute e che, 'd conseguensa, la consègna a l'era armandà d'un ann e a dovìa esse pronta për lè stèmber dël 2002.

E sta vira monsù Chiarbonello a l'ha coretament telefonane a temp e ora: giòbia 5 dè stèmber.

A l'ha telefonane për dine che la "Giunti" a l'avìa bandonà l'idèja 'd fé na ristampa 'd col liber e che, 'd conseguensa, i podio sbate via tut nòst travaj.

A part ël fàit che, da nòste part, as costuma che quand che un a comanda 'n travaj e 'l travaj a l'é fàit (e fàit da bin), col ch'a l'ha comandalo a lo paga, cost'assion a l'ha lassane antèrdoà, ma nen për ël comportament ëd l' "Editoriale Giunti".

La "Giunti" a l'é 'd Firense e pèrtant n'asienda italian-a. E noi i savoma pì che bin lòn che, da sentetranteut ani, i podoma spettesse da j'italian an general e dai fiorentin an particolar.

Lòn ch'a l'ha lassane antèrdoà e dèspiasù a l'é che monsù Giancarlo Chiarbonello, piemontèis ëd Rubian-a, a sia prestasse a fé da sòcio a 'n trocion dël gener.

Fin-a le rasse pì bon-e, a pratiché 'd companie dèsgiu-ste, a finisso d'antèmnesse.

B.B.